

זעומקו של מקרא

דברי עומק
בפרשת השבוע ובמועדים

שופטים
ה'תשפ"ו

בכל ענייני החוברת ניתן לפנות אל: 052-7675895
גור-אריה צור מודיעין עילית
להצטרפות לתפוצת מייל: leshem895@gmail.com

לעומקו של מקרא שופטים

האות ר' אצל השוטר, **שהשוט** של השוטר אינו אלא ב "ר", ברצועה שבידו.

ובהעלם האות ו' מן ה"שוט", שהרי נכתב שטרים בלי ו', ירצה לומר כי אם שב האדם מדרכו הרעה, מתקיים בו מודה ועוזב ירוחם, וה"שוט" שהוא מידת הדין ייהפך ל"שט", שהוא מידת הרחמים.

וכפי שמובא במגן אברהם בשם הגה"מ (שו"ע תקפ"א) שנוהגים להרבות בסליחות ותחנונים באשמורת הבוקר בחודש אלול, מפני שאז הוי **עת רצון**. שהקדוש ברוך הוא **שט** בשמונה עשר אלף עולמות, ובסוף הלילה **שט בעולם הזה**, לגלגל רחמיו על בניו המיחלים לסליחתו.

הכא נמי, בהיות השוט של השופט והשוט של השוטר מפילים מוראם על האדם לחזור בתשובה מיראה, מתגלגלים רחמי הקב"ה בהיותו **שט** בעולמו עם אשמורת הבקר בירח אלול, לעזור לאדם לחזור בתשובה מאהבה.

ועל דרך האמונה, תורה הוא"ו הנעלמה ב**שופטים** ו**שטרים** על כך

שופטים ושטרים

תתן-לך פכל-שעריה (טז, יח')

שופטים ושטרים.

יש ליתן טעם מדוע נכתבים בכתוב חסר בלא האות וא"ו.

ועל דרך הרמז, תרמוז הוא"ו לשם השם, **ובהיעלמה** אצל **השופטים** וה**שטרים** ירצה לומר כי הדין והמשפט מסור להם, והקב"ה **מסכים על ידם**. שנאמר (תהלים פב, א') **בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט**. כאומרו בקרב הדינים ישפוט ה'. וכעין **שנאמר לא בשמים היא**. אלא שהדין והמשפט הוא **על פי ה'** כנאמר לקמן (יז, יא') **עַל-פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֶה**.

ועל דרך הצח, הוצא **משופט** את האות פ' ו**משוטר** את האות ר' ונשארו אותיות **שוט** לומר לך: **שופט ושוטר** הינם ה"שוט" של הקב"ה ליסר בו בני אדם ולהעמידם על הדרך הנכונה.

ואשר על כן תעיד האות פ' אצל **השופט**, על כך **שהשוט** של **השופט** אינו אלא ב"פה", **שבפיו** יחתוך ויגזור את הדין **לְקַרְא** בו בני אדם. וכן תעיד

לעומקו של מקרא שופטים

עג,כח') מזמור לאסף... וְאֶנִּי | קִרְבַּת
אֱלֹהִים לִי-טוֹב.

וכמים הפנים לפנים, כשם שיש
קרבת אלקים לאדם, כן יש קרבת
האדם לאלקיו. ובדרך של אל תקרי.
אל תקרי בְּקִרְבֵּי אֱלֹהִים אלא בקרבת
אלהים.

וכאומרו: אלקים ישפט על פי קרבת
האדם לאלקיו,

שהדין והמשפט מקרב את האדם אל
בוראו. ולפי קרבת האדם ישפטהו
אלקים מתוך רחמים של קרבה. וכפי
התקרבות האדם כן התקרבות הקב"ה
כביכול אל האדם. כמאמר הנביא על
ימי הדין של עשרת ימי תשובה:
קראוהו בהיותו קרוב.

וזה שמסיים הפסוק: [עג,כח'] וְאֶנִּי |
קִרְבַּת אֱלֹהִים לִי-טוֹב שְׁתִּי | בְּאֵלֶי
יְהוָה מִחֲסִי וגו'.

ובשימת לב: שם השם כתוב י'הו'ה'
שהוא שם של רחמים, ומנוקד בניקוד
של אֱלֹהִים, וכן צריך לקראו אלהים,
שהוא שם של דין. שהוא רחמים בכתיב
ודין בקריא. והוא כפירוש רש"י
בואתחנן: רחום בדין.

שהקב"ה אע"פ שנעלם מעין כל, הרי
מצודתו פרושה על כל החיים, והוא
נמצא בקרב השופטים והשוטרים.
שנאמר (תהלים פב,א') מִזְמוֹר לְאֶסָּף
אֱלֹהִים נֶצֶב בַּעֲדַת-אֶל בְּקִרְבֵּי
אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט.

ובשימת לב יש לבאר מדוע נאמר
מזמור שהוא שיר ושבת בפרק זה
שכולו דין ומשפט,

ויש לומר, כפי שאמרה רחל כשקראה
שמו של יוסף, אסף אלקים את חרפתי.
כן כאן נאמר על ידי אסף אלקים נצב
בעדת אל ובוזה אסף אלקים את החרפה
של לית דין וְלִית דִּין. ולכן נאמר
מזמור שעל כך ראוי לזמר ולשבח.
שיש דין ויש דין. ואשר על כן ועל דרך
הצח ראוי הוא מזמור זה להקרא על
שם אסף, וכגון שאמרה רחל כנ"ל אסף
אלקים את חרפתי.

ועוד יש לשאול, מאי בְּקִרְבֵּי שנקט כאן
הכתוב. בְּקִרְבֵּי אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. אמנם,
על דרך הפשט יִבְנֶן במילה בְּקִרְבֵּי
לפירוש תוך. שהקב"ה נמצא כביכול עם
הדיינים וביניהם.

ולעומקו של מקרא יתפרש בְּקִרְבֵּי
בענין של קרבה. כנאמר (תהלים

לעומקו של מקרא שופטים

שפטים וּשְׁטָרִים

תתן לך

יש ליתן את הדעת מדוע נקט הכתוב
תתן לך. שהרי די היה לומר לכאורה
תתן.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי
באומרו תתן לך, יתכוון לומר וכפי
שאמר הקב"ה לאברהם לך-לך,
ופירש"י שם להנאתך ולטובתך.
שאע"פ שבאים הם השפטים
והשטרות לנסר את האדם במשפט,
הרי זה להנאתו ולטובתו של האדם.
שאלמלא מורא של מלכות, איש את
רעהו סיים בלעז.

וכמשנה בפרקי אבות (פרק ג, ב')
רבי חנינא סגן הפקדים אומר, הוי
מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא
מורא, איש את רעהו סיים בלעז.

ויש לומר בפירוש משנה זו, שרבי
חנינא סגן הפקדים דבר אמנם במוראה
של מלכותא דארעא, והיא יראת
העונש מפחד המלכות בארץ, אך כבר
אמרו רבותינו בש"ס (ברכות נח.)
ובזהר הק' (מקץ, קצ"ז עמ' א')
מלכותא דארעא קעין מלכותא

וירצה לומר שקרבת האדם לאלהיו
יש בה כח להפוך את מידת הדין למידת
הרחמים. לכן נאמר קרבת אלהים לך-
טוב, ולכן נאמר בקרב אלהים וּשְׁפֹט.

~~~~~

שפטים וּשְׁטָרִים תתן לך בכל-
שעריך אשר יהיה אליהך נתן לך
לשבתיה וּשְׁפֹטוּ אֶת-הָעָם מִשְׁפֹּט-
צדק [טז, יח']

על דרך הרמז, ירמזון אליו מלך
לעומדנו לפני המשפט, בימי חדש
הרחמים והסליחות אלול ולפני ר"ה
ויו"כ. ויהיה הפסוק כנוטריקון: שִׁפְרוּ
פני טוהר יושר מידותיכם, וּשְׁטָחוּ
רחמים, תחינות תפילות נפתולים,
לפני כסאו ברוך כבודו לעולם,
שויבכם עני רחמיו יהיה כבודכם,
אושר שלווה רוחה ה' אליך
נותן לך להיותך שב בתשובה
טהורה יחודית כמוסה, ושפטו את
העם משפט צדק. אל תקרי וּשְׁפֹטוּ אלא
וּשְׁפֹטוּ, וּשְׁפֹטוּ הקב"ה את העם משפט
צדק.

~~~~~

לעומקו של מקרא שופטים

בפשט דבריו התכוון כפי שהסביר להם אחרי כן: ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר **שלא יראני אדם**. ופירושו הוא כשם שמפחד פן יגלו **הבריות** את מעשיו, כן יפחד ממי **שהכל גלוי לפניו**. שאז ימנע מעבירות גם באין רואה.

ולעומקו של דברים יש לומר שכך אמר להם: כשם שאתם מיחלים שיפחדו הבריות ממלכות **בשר ודם**, על דברים **שבגלוי**, כן תיחלו שיפחדו הבריות **ממלכות שמים**, גם על דברים **שבסתר**.

^^^

שופטים ושופטים בקריאת שמע

על דרך הסוד, מובא בתיקוני הזהר (תיקון שבעים דף קלה עמ'א) **שופטים ושופטים, אינון מ"ב תיבין מן ואהבת עד וקה**.

ותרגומו: השופטים והשופטים אשר תתן לך בכל שעריך הם אותן **מ"ב תיבות של פרשת ואהבת**.

דקיעא. ולפי זה יבנו באמרו **הוי מתפלל בשלומה של מלכות שיתפלל האדם גם לשלומה של מלכות שמים, שלא תתחלל בפי הבריות**. והיא **יראת הרוממות**.

ואשר על כן אמר הוי. הוי מתפלל. וכפירושו של בעל תפארת ישראל שיתפלל כן **תמיד** עד שיתארו אותו בשם תואר "המתפלל".

ורצונו לומר שעל שלומה של מלכות שמים ראוי שתהיה לך **הנהגה של מתפלל**. ללא הפסק כלל.

שעל כך ודאי ראוי להתפלל, שלא תהיה נתונה מלכות שמים **למשיסה ביד שוסיף, שאלמלא מורא, איש את רעהו חיים בלעו** ועל זה מתפללים כנבואת ישעיהו (מט, יט') **ורחקו כל מבלעיד**. כיצד ירחקו מבלעיד, כאשר תהיה **מוראה של מלכות שמים על הבריות**.

ואשר על כן יש לומר שלכך התכוון **רבי יוחנן בן זכאי** (ברכות כח:) בברכו את תלמידיו לפני מותו: **ויהי מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם**.

לעומקו של מקרא שופטים

השוטרים המצווים על עֲשֵׂית המשפט של השופט.

או פֶּלֶף לדרך זו: כפי שמובא בזוה"ק שמ"ב תיבות אלו של פרשה ראשונה של ק"ש, מכוונות כנגד מ"ב האותיות של השם מ"ב הק', [אב"ג ית"ץ, קר"ע שט"ן, נג"ד יכ"ש, בט"ר צת"ג, חק"ב טנ"ע, יג"ל פז"ק, שק"ו צי"ת כדלקמן באותיות המודגשות]

שהם כנגד מ"ב אותיות ראשונות מבראשית, ועליהן יסד ר' נחוניא בן הקנה את תפילת **אנא בכח**, כזה:

אנא בכח גדולת ימינך תתיר
וְאֶהְבֶּתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל

צרורה קבל רנת עמך שגבנו
לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ

טהרנו גורא נא גבור דורשי
וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי

יחודך כבבת שמרם ברכם
מִצִּיּוֹן הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ

טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם
וְשִׁנַּנְתָּם לְבָבֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ

ולעומקו של מקרא יש לומר שכוונת תיקוני הזהר הנ"ל לפרשה ראשונה של ק"ש הנתונה על המזוזות שבשעריך.

וַיִּלְמַד בגזירה שוה, שְׁעָרֶיךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. בפרשתנו כתיב שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים תָּתֵן-לָךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ, ובפרשת ואתחנן (ו,ט) כתיב וּקְתַבְתֶּם עַל-מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.

וכאומרו: אותן מ"ב תיבות שבמזוזות שבשעריך, הן הן השופטים והשוטרים אשר ישפטוך משפט צדק. והם הם המלאכים הק' שנאמר בהם כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך.

ומעתה, נוכל לחלק את הפרשה הראשונה של ק"ש לשנים:

חלק ראשון מאהבת עד על לבבך, והיא יחוד ה' ואהבתו. והיא כנגד השופטים. ובזה מתקיים ככל אשר יורוך לאהבתו וליראתו.

והחלק השני מושגתם עד ובשעריך הם הציוויים כגון והיו על לבבך, ושננתם, ודברת בם, וקשרתם, והיו לטוטפות, וכתבתם. והוא כנגד

לעומקו של מקרא שופטים

שד'י מן העבר השני של המזוזה, שהוא השם היוצא מן המזוזה. (ברכות, דף טו עמ' ב')

[וביתר הרחבה מובא בלעומקו של מקרא לפרשת ואתחנן].

ועל דרך הצח, השם הק' שד'י
היוצא מן המזוזה כנ"ל הוא גימטריה
קטנה של **שופטים ושטרים**. כיצד:
שד'י בגימ' קטנה 8

שופטים בגימ' קטנה 8 (עם הכולל)
ושטרים בגימ' קטנה 8 (עם הכולל)

ועוד נרמזו השופטים והשוטרים
בפרשת המזוזה: נאמר בק"ש **בכל**
ובשעריך. ונאמר בפרשת שופטים
בכל שעריך.

וכן: בכל בגימטריה קטנה 7, שפטים
בגימטריה קטנה 7, ושטרים בגימטריה
קטנה 7.

ואשר על כן תסתיים פרשה ראשונה
של קריאת שמע במלה **ובשעריך**.
לדרוש: **הם** שעריך של **מזוזותיהם**
שעריך של שופטיך ושוטריך.

חסין קדוש ברב טובך
וביתך ובלקתך בדרך ובשכנתך

נהל עדתך יחיד גאה
ובקומך וקשרתם לאות על

לעמד פנה זוכרי קדושתך
ידך והיו לטטפת גיו

שוענתו קבל ושמע צעקתנו
עיניך וכתבתם על מזוזת

יודע תעלומות

ביתך ובשעריך.

ויהיו השופטים והשוטרים כנגד המ"ב
תיבות שבתפילת אנא בכח.

כיצד: **המ"ב** תיבות של קריאת שמע
יקראו **שופטים**, **והמ"ב** תיבות של
אנא בכח יקראו **שוטרים**. **והם** יחד
ממוזגים **במזוזות** שעל שעריך.

ובזה תשמור המזוזה על בעליה.
שהמלאכים היוצאים מן המזוזה, הם
הם **השופטים והשוטרים** המאלפים
את האדם מחד, ומרחיקים ממנו את
המזיקים מאידך.

ובראש השמות הק' היוצאים מן
המזוזה, הוא השם הק' **שד'י**, וזה
שאומר המהרש"א שעל כן נהגו לכתוב

לעומקו של מקרא שופטים

העולה מכל הנ"ל, ש'די, הוא מטטרו"ן, הוא המלאך היוצא מן המזוזה, הוא המלאך הנשלח לשמרך בדרך, הוא חנוך, והוא שר הפנים של האקדד שממנו נמשכת פרשת ואהבת, שנאמר בה ושננתם לבניך, וכאומר חנוך לנער על פי דרכו, שממנה מ"ב שמות, ושממנה מ"ב תיבות, שהם יחד כנגד השופטים והשוטרים שתתן לך בכל השערים שבלבבך.

~~~~~

שחזר פי השחזר

ולא-תקח שחזר פי השחזר יענר עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (טז, יט')

שחזר פי השחזר. יש ליתן טעם מדוע נכתבה המילה פי בין שתי התיבות שחזר.

על דרך הפשט פי הוא נתינת טעם, שהתורה נתנה טעם מדוע השחזר איננו טוב. פי השחזר יענר ויסלף וגו'.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הדרוש והמוסר, יש כאן רמז לתירוצי היצר

ואשר על כן נצטוינו: ששפטים ושפטים תתן-לך בכל-שעריך, לאלף תועים בינה, ולחנכם בדרך הישרה, ולקיים בנו (דברים, ח, ה') כפאשר ייסר איש את-בנו ה' אלהיך מיסרך. ותרגם אונקלוס כמא די מאלף גברא ית ברה יי אלהך מאלף לך והוא לשון חינוך, על שם חנוך. והם שני התפקידים של השופטים והשוטרים: לאלף ולנסר, לאלף כנגד שופטים ולנסר כנגד שוטרים.

ועל כך נאמר (שמות כג, כ') הנה אנכי שלח מלאכי לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל-המקום אשר הכנתי, ופירש רש"י (שם): זה מטטרו"ן, ששמו כשם רבו, מטטרו"ן בגימטריא שדי. הוא שם שדי היוצא מן המזוזה.

ומובא בתרגום יונתן על הפסוק (בראשית ה, כד') ויתהלך חנוך את-האלהים ואיננו פי-לקח אתו אלהים וסליק לרקיעא במימר קדם יי וקרא שמה מטטרו"ן. [וכבר התבאר בלעומקו של מקרא, לפר' בראשית, בהרחבה].

לעומקו של מקרא שופטים

אלישע אני אקרא ולא אטה. פעם א' קרא ובקש להטות. והרי ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול היה ונקרא **אדם חשוב**, ומדוע כביכול התירו חכמים לאדם חשוב לקרוא לאור הנר?

ואכן, מכח קושיה זו אמר ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול: **כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר.**

והוינן בה, מה חידש ר' ישמעאל בן אלישע באומרו **כמה גדולים דברי חכמים.**

אלא כל זמן שהיתה לפניו משנה מפורשת **לא יקרא לאור הנר**, ותו לא, **בלי טעם**, היה נזהר בזה. אבל מאחר ומצא ברייתא **שמתרצת למה** לא יקרא לאור הנר, **שמא יטה**, תירץ גם הוא ואמר **אני אקרא ולא אטה.** ופעם אחת קרא ובקש להטות.

פתח ואמר כמה גדולים דברי חכמים **במשנה** שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר, **ללא** התוספת של הברייתא **שמא יטה.** כי כל המוסיף גורע והתירוצים מקלקלין את **הפתגמין תריצין.** לכן באמר **שחזד פי השחזד.** שהרי לכאורה

המפתה לאדם **כן** לקחת שחזד. וזה חלק **מהשקלא וטריא** של היצר גם בכל שאר העבירות, עשה כך וכך **פי** כך וכך יהיה לך לתועלת וכו'. **שהיצר אומר:** קח שחזד כי תועלתו מרובה לך. וכנגדו התורה אומרת **ולא-תקח שחזד פי השחזד יענר ויסלף כנ"ל.** זה שאמרו לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע.

שהתורה אומרת **ולא תקח שחזד.** ובוזה לכאורה היה מספיק. אלא שהיצר הרע אינו מסתפק בזה, ומנסה לתרץ בכל מיני תירוצין. **ואשר על כן** מזהירה התורה הק', **היזהר מתירוצי היצר.** באומרה: **פי השחזד.**

ותרגום אונקלוס ירמוז לכך באומרו על הפסוק **ויסלף דברי צדיקם ומקלקל פתגמין תריצין.** וכאומרו, שבמלחמת התירוצים כוחו של היצר יגבר, והפתגמין תריצין של היצר הרע יקלקלו את הפתגמין תריצין של היצר הטוב.

ועל פי זה יובנו דברי הגמרא במסכת שבת (יב עמ' ב') **אמר רבא אם אדם חשוב הוא מותר** [לקרוא לאור הנר בשבת]. **מיתיבי** לא יקרא לאור הנר **שמא יטה,** אמר ר' ישמעאל בן

לעומקו של מקרא שופטים

על הדבר.

ואשר על כן צותה התורה להוציאם אל **שעריך**, מקום המזוזה ככתוב על מזוזות ביתך **ובשעריך**, כדי לסקלם במקום שבו **מפורסם שם השם** והם **כפרו בו**. ועוד, אולי יתנו לב לשוב שלא יתקצרו ימיהם במקום קביעת המזוזה ויתקיים בהם למען **ירבו ימיכם**.

ויש לשאול, מדוע אצל האשה נאמר **ההיא ונכתב ההוא: וְהוֹצֵאתָ אֶת-הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת-הָאִשָּׁה הַהִוא**.

ועל דרך הרמז והסוד יש לומר שיצר הטוב של האשה הוא **מסטרא דנוקבא**. ויצר הרע שלה הוא **מסטרא דדוכרא**. כי האשה מצד **עצמה** לא תעבוד לעולם ע"ז, כי **מבשרה תחזה אלוך** המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית. ואשר על כן לא חטאו הנשים בעגל ובשכר זאת קבלו מתנתן ראשי חדשים להיות להן כימים טובים, כמובא בפרקי דר' אליעזר. ואשר על כן, אשה אשר עבדה ע"ז הרי זה מצד סטרא דדוכרא. ולכן קרי: **הָאִשָּׁה הַהִיא**, וכתיב: **הָאִשָּׁה הַהִיא**, לשון זכר.

~~~~~

היה די בזה לומר **וְלֹא-תִקַּח שְׂמִיד בְּלֹא הַתּוֹסֶפֶת** כִּי הַשְׂמִיד יַעֲוֹר עֵינֶיךָ וְכַמֵּים יִסְלַף דְּבָרֶיךָ צְדִיקִים. אלא שכאן כאמור רמזה התורה **למלחמת היצר הנ"ל** גם בשאר העבירות.

~~~~~

אִישׁ אוֹ-אִשָּׁה

כִּי-יִמָּצֵא בְּקֶרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ וגו' אִישׁ אוֹ-אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת-הָרַע בְּעֵינָי יְהוָה-אֱלֹהֶיךָ לְעֵכָר בְּרִיתוֹ (יז,ב')

שלש פעמים נאמר **אִישׁ אוֹ אִשָּׁה**. כאן, ופעמיים נוספות בפסוק ה: **וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא, אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וגו'.**

ויש ליתן את הדעת מדוע תחזור על כך התורה ג' פעמים בזה אחר זה.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי רמז לך הכתוב על ג' **שותפים באדם**. אב ואם והקב"ה. ואלה **שְׁעָבְדוּ ע"ז**, הוציאו **כביכול את הקב"ה מהשותפות שלהם**. ואשר על כן בשתי הפעמים הנותרות לא הוזכר שם שמים

לעומקו של מקרא שופטים

מאי רב הוא. מסביר אוה"ח הק' שהכוונה ליצר הרע. כי יצר הרע רב הוא וגדול מאתנו ומכריע אותנו לעבור על דבריו.

ובערת

הרע מקרבך

(יז,ז')

והנראה לפרש דבריו, שיכריח זה הפירוש, שאין ת"ל לומר כי רב הוא שיוסב על עווננו. שהרי בזמן שאנו מבקשים מחילה על **עווננו** לא נזכיר לפניו ית' כי **עווננו רב הוא**. גם לא ברמז כגון: וסלחת לעווננו **אף** כי רב הוא, גם בדרך הזאת לא בחר אוה"ח ללכת, אלא לבאר כי הכוונה **ליצר הרע** כי **רב הוא מאתנו** ולכן **וסלחת לעונוי פי רב הוא**, הוא **היצר הרע רב וגדול מאתנו ומכריע אותנו**.

ועל דרך הצח, המילה **הרע** מוטעמת בטיפחא, ונדמית כעין הפסקה קלה, **ובערת הרע מקרבך** ואשר על כן יבואר הפסוק בדרך של אל תקרי. אל תקרי **מקרבך** אלא **מקרבך**. לומר **שביעור הרע מקרבך** לבוראך.

^^^

בדרך הפשט הכוונה לחוטאים ולרעים שעל ידי מיתתם אתה מבערם מקרבך. אלא שיש ליתן טעם מדוע הכתוב לא נקט כן ואמר **ובעת הרע**. ויש לעיין כיצד ניתן לבער את הרע שכבר נעשה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שעל ידי הדין שנעשה ברשעים מתעוררים להרהורי תשובה, ועל ידי **התשובה מאהבה**, מתבער מעיקרא הרע שנעשה כבר.

או פלג לדרך זו. שאין הכוונה למעשים הרעים שנעשו כבר, שהרי מאי דהוה הוה, אלא כוונתו לבער את הרע היינו את יצר הרע, שלא יהיו עוד מזידין. שע"י עשיית דין ברשעים, כל הנשארים לא יזידון עוד.

וכן פירש אוה"ח הק' בשם האריז"ל, (דברים כו,ה') על הפסוק (תהלים כה,יא') **למען שמך ה' וסלחת לעוני פי רב הוא**.

לעומקו של מקרא שופטים

שׁוֹם תְּשׁוּמִים עַל־יָד מֶלֶךְ (יז,טו')

לעומקו של מקרא, תרמוז פרשת המלך למלחמת היצר. שהדרך להלחם עם יצר הרע הוא להמליך עליך את הקב"ה. ולכן נאמר בכפל לשון שׁוֹם תְּשׁוּמִים. הַשְׁמוֹת הרבה, בכל עת ובכל זמן ובתדירות ובהתמדה שתשים עליך עול מלכות שמים.

ורמז בזה על ג' הדרגות שיש ברוחניותו של האדם:
מח, לב, כבד. ר"ת מל"ך. והם כנגד נשמה, רוח ונפש. והסדר הנכון הוא שהשכל שבמח ישלוט על הרגש שבלב, ואז הרגש שבלב יוכל לשלוט על התאוות אשר בכבד מקורן. וכך יקרא מלך. מלך על איבריו ונשמתו.

וּבְאֵם ח"ו לא יהיה בו הסדר הזה, יוכל לשלוט בו עין הרע של בלעם הרשע שרצה לקלל במילה פֶּלֶם. [כמובא במסכת עבודה זרה ד':] והוא סדר הפוך ממלך. ועיין שם בגמ' שידע בלעם לכוון את הרגע שהקב"ה כועס ואז לקללם, שנאמר [תהלים ל, ו'] כי רגע באפו. ומאי רגע, רגע כמימרא. ושאלו

וְשִׁמְרָתָ לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יִרְוֶה (יז,י')

על דרך הרמז והסוד, כָּלל, הוא השם הק' הנקרא: לכך, אחד מע"ב שמות הק' היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט. (בשיטה השלישית שפסוק ראשון ביושר ושניים למפרע, כמובא בהרחבה בלעומקו של מקרא לפ' בשלח).

ובא לרמז שהוא המלאך והשם הק' לכך, היוצא מקיום המצוה של וְשִׁמְרָתָ לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יִרְוֶה. ולכך יברכה ה' וישמרך. ומידה כנגד מידה היא, אתה שמרת ועשית כָּל אֲשֶׁר יִרְוֶה, ולכן לכך יעמוד לזכותך להמליץ טוב בעבורך ויעשה הקב"ה וישמרך כָּל אשר תבקש נפשך.

~~~~~

לעומקו של מקרא שופטים

לְבַלְתִּי רוּם-לִבְבוֹ במה שהשיג יצרו הטוב. שאם לא כן חלילה, **יסור מן המצוה** של התגברות במלחמת היצר. לכן אמר **וּלְבַלְתִּי סוּר מִן-הַמִּצְוָה**.

וְאָמַר יָמִין וּשְׂמָאוֹל, שאלו הן הכליות היועצות, וברום לבבו לא יזכה לעצה נכונה מהן. ואמר **וּשְׂמָאוֹל** בתוספת ו' שְׁתוּרָה על התקשרות עם בוראו. שאם יקיים **לְבַלְתִּי רוּם-לִבְבוֹ**, ממילא יוכל לקיים **וּלְבַלְתִּי סוּר מִן-הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמָאוֹל**, ויזכה להתקשרות עם בוראו. ואמר **יָמִין וּשְׂמָאוֹל** שהם **חסד וגבורה**, שכך יזכה לחסד ה' ויתמלא בעוז ותעצומות כצאת השמש בגבורתו.

וְאָמַר עוֹד לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמִים על-ממלכתו, שבכך יזכה לאריכות ימים, ועוד יזכה שצאצאיו ותלמידיו ילכו בדרכו. ולכן אמר **הוּא יִבְנֶנּוּ וְסִיִּים בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל**, וכוונתו בזה לדרך **ישראל סבא**.

וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוּד יִרְמוּז לַזּוּהָ ק **תִּקְוַנָּא עֲשָׂרִים, וְחָד וְעֶשְׂרִים, דָּף ס'.**

וְכַכְּכוֹל כָּל זְמָנָא דְלִית שְׂכִינְתָּא בְּאַתְרָהּא לִית מְלָכָא, וּבְגִין דְּשְׂכִינְתָּא אִיהִי מְלָכוּת עַל כָּל בְּרַשׁ, אֲתָמַר בֵּיהּ

התוספות שם ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת ויש לומר היה אומר **כָּלֵם** והקב"ה הפכו ואמר **מָלֵךְ** כדכתיב (במדבר כג) **וְתָרוּעַת מָלֵךְ בּוֹ. מָלֵךְ כְּנָגַד כָּלֵם**. שברחמים הפכה הקב"ה את המלה **כָּלֵם** למלה '**מָלֵךְ**'.

וְזֶה שֶׁאָמַר מְקַרְבֵּי אֱחִיךָ תַּשִּׁים עָלֶיךָ מָלֵךְ, מְקַרְבֵּי אֱחִיךָ שֶׁהוּא יֹצֵר הַטּוֹב. **לֹא תוֹכֵל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נִכְרִי שֶׁהוּא יֹצֵר הָרָע.**

רָק לֹא-יִרְבֶּה-לּוֹ סוּסִים וגו' **וְלֹא יִרְבֶּה-לּוֹ נָשִׁים** וגו'. גם כאן ירמוז בענין מלחמת היצר, שיצר הטוב לא יהיה ניזון מן הריבוי **אלא מהסתפקות במועט**. כי אם ירבה לו נשים וכסף וזהב, מה יעשה ולא יחטא.

וְכָתַב לּוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת וגו', גם פסוק זה יִדְרֹשׁ למלחמת היצר. וזה שאמרו חז"ל (קידושין ל' עמ"ב) אמר להם הקב"ה לישראל, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו.

וְתַכְלִית מַלְחַמַת הַיֹּצֵר הַיֵּשׁ לְבַלְתִּי רוּם-לִבְבוֹ מֵאֲחִיו. וכנ"ל, שֶׁאֲחִיו יִקְרָא יֹצֵר הַטּוֹב, וְלִכֵּן מוֹזֵהֶר הוּא בִּזְוֵה

לעומקו של מקרא שופטים

והיינו דכתיב חלק כחלק יאכלו לבד
ממפרי על האבות. ואמר לבד לרמוז
מה שאמר אברהם בתחילת דבריו
בלעדי. לומר שהוא עצמו מחוץ
לחשבון השכר, שכל מעשיו לשם
שמים. ועל ידי כך קבע אברהם אבינו
לדורות, שהמסייעים לאבות ע"י
שמסורת אבותיהם בידיהם, יקבלו שכרם
הטוב.

~~~~~

שמע ישראל אתם קרבים
היום למלחמה על-איביכם (כ,ג')

פירש רש"י אפילו אין בכם זכות
אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם
שיושיע אתכם.

ולעומקו של מקרא אפשר ללמוד
זאת ממה שנאמר קרבים: שמע
ישראל אתם קרבים. שעל ידי קריאת
שמע אתם מתקרבים לאביכם
שבשמים, ומשתתקרבו אליו יושיע
אתכם.

~~~~~

שום תשים עליך מלך, למקווי ישראל
בה פלהו בני מלכים.

ותרגומו:

וכביכול, כל זמן שאין שכינה במקומה
אין מלך, ומשום ששכינה היא מלכות
על אדם, נאמר בו שום תשים עליך
מלך, להיות ישראל בה פלם בני
מלכים. שאין מלך בלי מלכות, שבגלות
שפחה תירש גברתה, ובזמן שיבא
המשיח נאמר ומלכותה יתן המלך
לרעותה הטובה ממנה, היא מלכותו,
היא כסאו, היא עטרתו בב"א.

~~~~~

חלק כחלק יאכלו
לבד ממפרי על האבות: (יח,ח')

לעומקו של מקרא ידרש על האבות
לומר מעשה אבות סימן לבנים, במה
אשר הורה אברהם ליתן לנערים ולעגור
אשכול וממרא חלקם הטוב, שזכרם חלק
השתתפותם במלחמת המלכים.
דכתיב(בראשית פרק-טו כד) רק אשר
אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו
אתי עגור אשכול וממרא הם יקחו
חלקם:

לעומקו של מקרא שופטים

והרי מי שכבר בנה בית וחילל כרמו ונשא אשה מזה שנה תמימה, כבר קיים את הבת קול. אבל אלו שלא חנכו ביתם ולא חיללו כרמם ולא נשאו ארושתם, הרי לא קיימו עדיין את הבת קול שיצאה ארבעים יום לפני יצירתם. וכדי שלא תהיה הבת-קול בבחינת קראתי ואין עונה, לכן פירטם הכתוב ילך וישוב לביתו. לא שדמם סמוק יותר, אלא נעשה כאומר: ילכו וישובו לביתם כדי שיוכלו לקיים את הבת-קול.

ועל דרך המוסר, יש ללמוד מכאן קל וחומר. אם בבת קול של החוזרים מערכי המלחמה כך, הרי בבת קול החמורה ממנה לא כל שכן שצריך לקיימה.

ומה היא הבת קול החמורה שצריך לקיימה, כדאמר ר' יהושע בן לוי (אבות, ו, ב') בְּכֹל יוֹם וְיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מִהַר חוֹרֵב וּמִקְרָת וְאוֹמֶרֶת, אוֹי לָהֶם לְבָרִיּוֹת מַעֲלָבוֹנָה שֶׁל תוֹרָה וגו' וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתְלֻמוֹד תוֹרָה הָרִי זֶה מַתְעֵלָה, שְׁנֹאֹמֵר (במדבר כא) וּמִמֶּתְנָה נִחְלִיאֵל וּמִנִּחְלִיאֵל בָּמוֹת.

^^^

בית שדה אשה

מִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית-חֶדֶשׁ וְלֹא חָנְכוֹ יֵלֶךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן-יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְנֹכֶנּוּ: וּמִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר-נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ וגו' וּמִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר-אַרְשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ יֵלֶךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וגו' (כ, ה'-ז')

פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה. אמנם נתן הכתוב פתח לכל היראין במלחמה שלא ימסו את לבב אחיהם, אך מכל מקום נראה הדבר כאילו נתן הכתוב הבדל בין דם לדם, וכביכול יחשוש הכתוב למותם של אלה דוקא, ולא למי שכבר דר בביתו ימים רבים או שכבר גדלו פירותיו בכרמו וחיללם, או שכבר נשא אשה מזה כמה שנים, ואשר על כן יש ליתן טעם בפירוטם של אלו דווקא. ארש אשה, נטע כרם, בנה בית.

ולעומקו של מקרא יש לומר, על פי מה שנאמר במסכת סוטה (ב.), אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני.

לעומקו של מקרא שופטים

לְהִלָּחֵם עָלֶיָּהּ לְתַפְשָׁהּ, לְהִלָּחֵם עִם יֵצֵר הָרָע, עָלֶיָּהּ עַל הַזְכוּת לְהִגִּיעַ אֵלֶיהָ לְדֶרֶגָה זוֹ שֶׁל הַמַּלְאָכִים, לְתַפְשָׁהּ לְתַפּוּשׁ דֶּרֶגָה זוֹ בְּשִׁכְלָךְ וּבִהְנֵהגוּתֶיךָ.

אוּ פֶלֶךְ לְדֶרֶךְ זוֹ : אֵל תִּקְרִי לְתַפְשָׁהּ אֵלָּא לְטַפְסָהּ, לְטַפֵּס אֵלֶיהָ אֵל רוּם פִּסְגָּתָהּ.

לֹא-תִשְׁחִית אֶת-עֲצָהּ, לִנְדָּם עָלֶיָּהּ גִּרְזָן

לעומקו של מקרא, תדרש המילה **עצה** מלשון לעוץ **עצה**, מלשון **מחשבה**, ליתן **העצה** או **תכנית** מה הדרך ילכו בה, כמו כליות יועצות, והוא גם מלשון **משאלת** לבו של אדם, כנאמר בתהלים (כ"ה) **יָתֹן-לָּהּ כָּלִבָּבָהּ וְכָל-עֲצָתָהּ יִמְלֵא.**

וכה תדרש: אל תשחית את העצה אשר ימי אלול הנשגבים **נותנים** לך, להתכונן להגיע לדרגת המלאכים ביום הכיפורים. וזה שנאמר **לִנְדָּם עָלֶיָּהּ גִּרְזָן. לִנְדָּם עָלֶיָּהּ לְהִיּוֹת נִידָח מֵעַלְיוֹ.** שזו העצה כדי שלא תהיה נידח מעליו, **מעל זמן נשגב זה.**

גִּרְזָן יִדְרֹשׁ בִּשְׁתֵּי מַלְאָכִים: גֵּר - זָן. שבעצה זו תהיה **גֵּר** שנה שלימה וממנה תהיה **ניזון** מאלול ועד אלול. **להיות**

דרשת

כִּי-תִצּוֹר אֶל-עִיר יָמִים רַבִּים

כִּי-תִצּוֹר אֶל-עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיָּהּ לְתַפְשָׁהּ לֹא-תִשְׁחִית אֶת-עֲצָהּ לִנְדָּם עָלֶיָּהּ גִּרְזָן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאִתּוֹ לֹא תִכָּרֵת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבָא מִפְּנֵיהָ בַּמִּצּוֹר (כ,יט)

כִּי-תִצּוֹר אֶל-עִיר יָמִים רַבִּים. עַל דֶּרֶךְ הַרְמָזוֹ וְהַדְרָשׁ, יִרְמְזוּן אֵלָיו מִלֵּיאָה לְעִבּוּדֵת הַכֶּנֶת הָאָדָם בִּימֵי אֵלּוּל הַבַּעַל"ט, לְהַתְקַדֵּשׁ וּלְהַתְעַלּוֹת לְקִרְיַת הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וִיו"כ.

ויהיה עיר מלשון עיריין קדישין. מלאכים קדושים. וכה תדרש:

כי תצור אל עיר, כאשר תרצה להגיע אל דרגת המלאכים ולכבוש אותה המדרגה, ותחכה ותצפה לה, **יָמִים רַבִּים** הם שנה שלימה שעוברת מאלול ועד אלול, שהם ימי הכנה ליום הדין וליום הכיפורים שבו האדם מגיע לדרגת המלאכים אשר אינם אוכלים ואינם שותים ונקיים מעוונות ומיצר הרע ומשטן המשחית.

לעומקו של מקרא שופטים

של בשר ודם, אלא היא באה מצור העולמים. וזה שנאמר **לְבֹא מִפְּנֵי בְּמִצּוֹר**, אל תקרי **בְּמִצּוֹר** אלא **בָּא מִצּוֹר**, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות. קרי ביה ואיתו לא **תִּכְרֹת**. ואז כשתהיה אתו, עם צור העולמים ותקבל עצתו, **לֹא תִכְרֹת**.

ועל דרך החסידות, הוא השדה אשר בו מתגלה המלך באלו הימים, והיא עצת מלכו של עולם אשר אתך בשדה. כי **הַמֶּלֶךְ בַּשָּׂדֶה** הוא אשר מייצעץ לשמור אלו הימים של קירבה אליו.

רָקַעַי אֲשֶׁר-תִּדְעַ כִּי-לֹא-עָיִן מֵאָכֵל הוּא (כ,כ)

אך יש עצה שאינה הוגנת, והיא לרעה ובאה מיצר הרע, ואין להינות מעצה זו. **כִּי-לֹא-עָיִן מֵאָכֵל הוּא**. זו עיר **אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה**, ואלו הם עירין קדישין שנשלחו להילחם עמך, כמו שָׁרוּ של עשו שנשלח להילחם עם יעקב אבינו. **לֹא תִשְׁמַע לַעֲצָה שֶׁל יֹצֵר הָרָע**, ואדרבה תילחם עמו עד רדתה. זה שכתוב:

אֲתוּ תִשְׁחָתוּ וְכָרַתְּ וּבְנֵיתָ מִצּוֹר-עַל-הָעִיר אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה.

תמיד בדרגת המלאכים שאין להם יצר הרע. וכאומרו: אל תהיה נידח מלגור בעצה הזאת ומלהיות ניזון ממנה. כי היא עצת היצר הטוב.

כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל, מזמן נשגב זה, מחדש אלול, ממנו תאכל פירותיו הטובים כל השנה כולה, **וְאֲתוּ לֹא תִכְרֹת**.

ובשימת לב ועל דרך הצח, **וְאֲתוּ** מוטעם **בטיפחא**, וטיפחא היא מעין הפסקה קלה, ומותירה את המילה כבפני עצמה, ואשר על כן ידרש: **וְאֲתוּ**, את זמן זה של חדש אלול, **יש לְטַפֵּחַ**. ועל ידי כך יתקיים בך **וְאֲתוּ לֹא תִכְרֹת**. לא תכרתנו מעליך מלהשאיר עליך את רישומו החזק.

כִּי הָאָדָם עָיִן הַשָּׂדֶה לְבֹא מִפְּנֵי בְּמִצּוֹר

על דרך הצח והמוסר, התורה כביכול קוראת לאדם להתעשת ולהתעורר, **וכה תִּדְרֹשׁ**:

כִּי הָאָדָם !

כי העצה הזאת אשר ניתנת לך, **האדם**, להתחזק בימים אלו, **עצה** זו **עָיִן הַשָּׂדֶה**, מן השדה היא, **הוא השדה** העליון הנקרא חקל תפוחין קדישין והוא כינוי **לשכינה הק'**, ואינה עצה

לעומקו של מקרא שופטים

תראהו ליצר הרע יורד מטה מטה, אז יתקיים בך **וּפְרַקְתָּ עָלָיו מַעַל צְוֹאֲרָה** והיית רק למעלה. כמובא בפרשת כי תבוא וְהִייתָ בְּךָ לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי-תִשָּׁמַע אֶל-מִצְוֹת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לִשְׁמֹר וּלְעָשׂוֹת.

וּבְנִיתָ מִצּוֹר. תינק כחך **ובנינך מצור העולמים** וממנו תוכל להתגבר על העיר, על העירין שנשלחו אליך לנסותך. כעין יעקב שנאמר בו **כי שרית עם אלהים**, עם כוחות אלקים שרית עם העירין ותוכל. והיא ההבטחה שתוכל לו ליצר הרע. אך בתנאי שיהיה בך כח ההתמדה. **עַד רִדְתָּה.** והוא גם מלשון רדוי. עד שִׁתְּרִדָּה אתה בו. ואז כביכול יִרְדַּ ה' אליך ממרומים להושיעך. שנאמר עד **רדתה**. עד רִדְתָּ ה' אליך להושיעך ולהיות שוכן בקרבך.

ועוד יש לומר כי דרגה עליונה זו ניתן להשיג במלחמת התפילה של נעילת יום הכיפורים, שנאמר **עד רדתה**, עד רדת החשיכה בנעילה. מבואו ועד צאתו תהיה בדרגה של עירין קדישין **כל השנה כולה**. ומתוך **אני לדודי** ביום הכיפורים הזה, יתקיים בך **ודודי לי** באלול הבא עלינו לטובה.

עַד רִדְתָּה, עד אשר **תרדה** בו בפרך. ודרשו חז"ל **עד רדתה** אפילו **בשבת**. שזו המלחמה עם היצר תעשה גם בשבת. כי העצה הזו של עצת היצר לא עץ של מאכל ואם תהיה אתו עם היצר ותאכל ממנו הרי תשחית את עצמך **וכָרַת את נשמתך ח"ו**. וזה שכתוב **אותו תשחית וכרת**. אותו כתוב בלי וא"ו. אתו. וקרינן ביה **אתו**. שאם תהיה **אתו**, עם היצר הרע, הרי לנפשך תשחית **וכָרַת**.

ועוד י"ל שבאומרו **עַד רִדְתָּה ירמוז** למה שברך יצחק לעשו הרשע [בראשית כז, מ'] **וְהָיָה כְּאֲשֶׁר תִּרְדֶּה וּפְרַקְתָּ עָלָיו מַעַל צְוֹאֲרָה**. ופירש רש"י שם: **והיה כאשר תריד**. לשון **צער**, כלומר כשיעברו ישראל על התורה, ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל, וּפְרַקְתָּ עָלָיו מַעַל צְוֹאֲרָה.

ולעומקו של מקרא ידרש תְּרִיד לשון ירידה. תְּרִיד נוטריקון: **תראהו יורד**. שכך אמר יצחק לעשו, והיה כאשר **תראהו יורד**, אז וּפְרַקְתָּ עָלָיו מַעַל צְוֹאֲרָה. ומלחמת היצר היא מלחמת חרמה **עַד רִדְתָּה** עד שתראהו **ליצר הרע יורד**, והיה כאשר תְּרִיד, כאשר

לעומקו של מקרא שופטים

דרשת

כי האדם עץ השדה

ויש לחלק ולומר, שאכן, העץ לא יחשב לאדם ולכן לא תצור עליו, ולא תכרות אותו. אבל לעומת זאת האדם נמשל לעץ.

ויסוד הדברים הוא בדרגות דומם צומח חי מדבר שבבריאה. שכל ההדרגות שואפות למעלה. הצומח שותה את המים שהם נחשבים לדומם, ובזה מעלה את הדומם לדרגת צומח.

והחיה תאכל את הצומח, ובזה היא מעלה אותו לדרגתה, דרגת הבהמה, והאדם ישחט את הבהמה ויאכלנה, ובזה יעלה האדם את הבהמה לדרגתו.

אך לא יתן הקב"ה דרך של ירידה בבריאה. האדם לא ירד לדרגת החי, והחי לא ירד לדרגת הצומח, והצומח לא ירד לדרגת הדומם. כי אם הכל שואף הוא לדרגות עליונות. ואכן, במצב של חטא, יכול האדם לירד לדרגת בהמה, אך במצב המתוקן תעלה הבריאה בדרגתה.

ואשר על כן ישנה האדם לעץ, להעלות הצומח בתכונותיו לדרגה עליונה יותר. אך הצומח לא ישנה

כי האדם עץ השדה לבא מפניו במצור. (כ,יט')

כי האדם עץ השדה. על דרך הפשט, תשאל כאן התורה, האם העץ הוא אדם שאתה נלחם אתו במצור וכורת אותו !?

ולכאורה קשה, שהרי רבים הם המדרשים המשניות והפסוקים אשר כן מדמים את האדם לעץ.

וכן מובא בתהלים (א,ג') והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו'. וכן בפרקי אבות (פרק ג, משנה יז') אָבֵל כֹּל שֶׁמַּעֲשִׂיו מְרִבִּין מִחֻקָּתוֹ, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מַעֲטִין וְשָׂרָשָׁיו מְרִבִּין, שֶׁאֶפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם כָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שם), וְהִיא כְּעֵץ שֶׁתּוֹל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרָשָׁיו (ירמיהו י"ז).

ואם כן, מה הוא זה שתשאל התורה האם האילן הוא אדם שאתה כורת אותו מפני המצור.

לעומקו של מקרא שופטים

יש לעיין מדוע תבחר התורה דוקא **בנחל** לתקן בו המידה הקשה הזו של חלל בשדה. ומדוע יוזכר הנחל **שלש פעמים** בזה אחר זה.

ועל דרך הרמז תרמוז כאן התורה, על מידת הנח"ל. שיש **שלשה סוגי נחלים**.

יש נחל עליון שהוא ר"ת **נוצר חסד לאלפים**. והוא **התערותא דלעילא**, והוא כנגד מה שאומרים בבא לציון גואל: **קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה**.

ויש נחל תחתון והוא ר"ת **נפשנו תכתה לה'**. והוא **התערותא דלתתא**, של האדם לקונו. והוא כנגד **קדיש על ארעא עובד גבורתיה**.

ויש נחל המקשר בין תחתון לעליון, והיא **השפעת חסדיו** של מקום על האדם. ככתוב (תהלים לו, ט') **יְרֵיגוּ מִדְּשֵׁן בֵּיתָךְ וְנִחַל עֲדָנֶיךָ תִּשְׁקֶם** והוא כנגד **קדיש לעלם ולעלמי עלמאי**.

ובזה נעיץ הכתוב סוף הפרשה לתחילתה ותחילתה לסופה. **שהזקנים בעגלה ערופה הם הזקנים שבשעריך**.

לאדם, להוריד את האדם אליו. כי אין **לאדם ירידה אלא עליה**.

וכן מיצירתו הראשונה אין לו לאדם **אלא עליה**, שנאמר בו (בראשית ב, ו') **וְאֵד יַעֲלֶה מִן-הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת-כָּל-פְּנֵי-הָאֲדָמָה: וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֹפֶר מִן-הָאֲדָמָה** וגו'.

ועל דרך הצח, ע"פ'ר מן האדמה, יורה על עליה מתמדת ומתמשכת, אשר גם בעת שובו אל האדמה. גם אז נשמתו **ממשיכה לעלות**. כי מן האדמה יש לו עליה של **עפ"ר**. הן אותיות עי"ן פ"ה רי"ש. **עין** רואה **פה** מדבר, ו**ריש** כנגד המח **שבראש**. שהעינים נשואות למעלה בצפיה לה', הפה מדבר בשבחי ה' והמח חושב מחשבות עליונות.

~~~~~

דרשת

אל-נחל בנחל בנחל

והוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת-הָעֶגְלָה אֶל-נִחַל אֵיתָן וְעָרְפוּ-שָׁם אֶת-הָעֶגְלָה בְּנִחַל: יִרְחֲצוּ אֶת-יְדֵיהֶם עַל-הָעֶגְלָה הָעְרוּפָה בְּנִחַל: (כא, ד')

לעומקו של מקרא שופטים

להפטר שופטים

בנביא ישעיה פרק-נא יב' - נב יב'

פסוקי ההפטרה

{פרק נא, פסוק יב'} **אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנוּחָמְכֶם** מִי אֶת וּבִירְאֵי מַאֲנוּשׁ יָמוֹת וּמִבְּנֵי אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן: {יג} וּתְשַׁכַּח יִהְיֶה עֵשֶׂה בּוֹטָה שְׁמַיִם וְיֹסֵד אֶרֶץ וּתְפַסֵּד תְּמִיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֶמֶת הַמַּצִּיק כְּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאֵיֶה חֶמֶת הַמַּצִּיק: {יד} מִהֵר צִעָה לְהַפְתֵּחַ וְלֹא יָמוֹת לִשְׁחַת וְלֹא יִחְסֹר לְחֶמֶד: {טו} **וְאֲנֹכִי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ רֹגֵעַ הֵימָּה וַיִּהְיֶה גִלְיָו יִהְיֶה צָבָאוֹת שְׁמוֹ: {טז} וְאֲשִׁים דְּבָרִי בְּפִי וּבְצֶל יָדִי כְּסִיתִיךָ לְנֹטַע שְׁמַיִם וְיֹסֵד אֶרֶץ וְלֹאֲמַר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲמַה: (ס) {יז} הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי קוֹמִי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר שְׁתִּית מִיַּד יִהְיֶה אֶת פֹּס חֶמְתוֹ אֶת קִבְעַת פֹּס הַתְּרַעֲלָה שְׁתִּית מְצִית: {יח} אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל בָּנִים יְלָדָה וְאֵין מְחַזֵּיק בְּיָדָהּ מִכָּל בָּנִים גְּדָלָה: {יט} שְׁתִּים הִנֵּה קִרְאֲתִיךָ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשָּׁבֵר וְהָרָעַב וְהַתְּרַב מִי אֲנַחְמָךְ: {כ} בְּנִיךָ עֲלָפוּ שָׁקְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל חוֹצוֹת כְּתוֹא מִכְּמַר הַמְּלָאִים חֶמֶת יִהְיֶה גְּעֵרַת אֱלֹהֶיךָ: {כא} לָכֵן שְׁמָעִי נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכַרְתָּ וְלֹא מִיָּן: (פ) {כב} כֹּה אָמַר אֱלֹהֵיךָ יִהְיֶה וְאֵלֶיךָ**

ויש שערים למטה, כנחל התחתון,
ויש שערים למעלה, כנחל העליון,
ויש שערים בדרך העליה של האדם,
הם שערי תפילה תורה וחסד.

וזה שאמרו יְדִינוּ לֹא שָׁכַחְנוּ אֶת-הַגָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ וּרְצוֹנָם לומר בזה,
שדם האדם, רק עליה נכונה לו,
ובמעשה הזה של הנחלים הם מעלים
אותו בדרגה.

ולכן כתיב **שפכה**. בה' ולא בו'. שהיא
ה' עליונה, הנמצאת בנחל העליון, **לשם**
צריך להעלות את האדם. והוא מה
שנאמר **כִּי-תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה'.**
היא הדרך הישרה העולה ומעלה את
האדם מדרגה לדרגה עד הגיעה אל כסא
הכבוד, **אל רום החולם הנכסף שם**
אחי'ה לעת נאסף, מאדני ההוי'ה
אליו אֶהְמִיָּה, עד תחיית המתים ובנין
בהמ"ק, בב"א.

^^^

לעומקו של מקרא שופטים

{י} חָשַׁף יְהוָה אֶת זְרוּעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינַי
כָּל הַגּוֹיִם וַיֵּרְאוּ כָּל אֲפָסֵי אֶרֶץ אֵת
יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: (ו) {יא} סורו סורו
צֵאוּ מִשָּׁם טָמֵא אֵל תִּגְעוּ צֵאוּ מִתּוֹכָהּ
הִבְרֹו נִשְׁאַי כָּלִי יְהוָה: {יב} כִּי לֹא
בְחַפְזוֹן תֵּצְאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תִלְכּוּן כִּי
הִלֵּךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמֵאַסְפָּכֶם אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל:

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

הפטרת שופטים היא ההפטרה
הרביעית מתוך שבע הפטרות הנחמה
הנקראות מדי שבת עד ראש השנה הבא
עלינו לטובה. והיא הנקראת ד'
דנחמתא.

ומובא באבודרהם על פי הפסיקתא כי
בשבע הפטרות דנחמתא שולח הקב"ה
את נביאיו לנחם את כנסת ישראל
ואינה מתרצית עד הנחמתא הששית
והשביעית.

שכן **בנחמתא הראשונה** נחמו נחמו
עמי בקש הקב"ה לנחמה על ידי ריבוי
תפילות ותחנונים, ועדיין לא נתרצתה.
ובנחמתא השנייה ותאמר ציון עזבני ה',
בקש הקב"ה לנחמה על ידי ריבוי בנים
ועדיין לא נתרצתה. ובנחמתא

יָרִיב עִמּוֹ הִנֵּה לְקַחְתִּי מִיָּדְךָ אֶת כּוֹס
הַתַּרְעֵלָה אֵת קַבְעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא
תוֹסִיפִי לְשִׁתּוֹתָה עוֹד: {כג} וְשִׁמְתִּיהָ
בְּיַד מוֹגִיָּךְ אֲשֶׁר אָמְרוּ לְנִפְשֶׁךָ שְׁחִי
וְנַעֲבֹרָה וּנְשִׁימִי כְּאַרְץ גִּנּוּךְ וְנַחֲנוּץ
לַעֲבָרִים: (פ)

{פרק נב, פסוק א'} **עורי עורי לבשי**
ענך ציון לבשי בגדי תפארתך
ירושלם עיר הקדש כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא
כָּךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא: {ב} הַתַּנְעֲרִי מַעְכָּר
קוּמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלַם (התפתחו) הַתַּפְתְּחִי
מוֹסְרֵי צִנְאָרְךָ שְׁבִיָּה בַת צִיּוֹן: (ו)
{ג} כִּי כֹה אָמַר יְהוָה חֲנֹם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא
בְּכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ: (ז) {ד} כִּי כֹה אָמַר אֱדֹנִי
אֱלֹהִים מִצְרַיִם יָרַד עִמִּי בְּרֹאשְׁנָה לְגוֹר
שֵׁם וְאַשׁוּר בְּאַפְסֵי עֶשְׂקוֹ: {ה} וְעַתָּה
(מי) (לי) מַה לִּי פֹה נָאִם יְהוָה כִּי לָקַח
עִמִּי חֲנֹם (משלו) מִשְׁלִי יִהְיֶילִלוּ נָאִם
יְהוָה וְתִמִּיד כָּל הַיּוֹם שְׁמִי מִנְּאֻץ:
{ו} לָכֵן יִדַּע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בְּיוֹם הַהוּא
כִּי אָנֹכִי הוּא הַמְדַּבֵּר הַגָּבִי: (ז) {ז} מַה
נָאוּ עַל הַקְּהִרִים רִגְלֵי מִבְּשׂוֹר מִשְׁמִיעַ
שְׁלוֹם מִבְּשׂוֹר טוֹב מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אָמַר לְצִיּוֹן מִלֶּךָ אֱלֹהֶיךָ: {ח} קוֹל
צִפְיָךְ נִשְׁאָו קוֹל יִתְדוֹ יִרְנְנוּ כִּי עֵין
בְּעֵין יֵרְאוּ בְּשׁוֹב יְהוָה צִיּוֹן:
{ט} פָּצְחוּ רִנְנוּ יִתְדוֹ תְּרֻבוֹת יְרוּשָׁלַם
כִּי נָחַם יְהוָה עִמּוֹ גָּאֵל יְרוּשָׁלַם:

לעומקו של מקרא שופטים

הגאולה. עד כאן על פי אבודרהם על הפסיקתא.

ובשימת לב, יש בהפטרות הנחמה כעין **התפתחות והעצמה של ריצוי** לכנסת ישראל לאחר החורבן, **כשבהפטרה זו,** המתחילה במלים **אָנְכִי אָנְכִי הוּא מְנַחֵמְכֶם** מבקש הקב"ה לרצותה עוד על ידי **תוספת שתי הבטחות:**

האחת: יציאה **מהגלות,** **והשנייה:** שיעשה זאת על ידי **ניצחון** על אויביה, ניצחון שאין אחריו הפסק כלל והוא **ניצחון לְנִצָּחַת.**

וכאומרו: **אָנְכִי הוּא מְקַבְּצְכֶם. אָנְכִי הוּא הַמְּנַצֵּחַ** את אויביכם. ובאומרו **אָנְכִי, כוונתו לְנִצָּחַת.**

וכן פירש המלבי"ם: אנכי, משיב להם ה', אתם אומרים עורי זרוע ה' [לעיל, פסוק ט'], כאילו אני נשתנית ממה שהייתי בימי קדם, לא כן, **כי אנכי אנכי הוא,** אני הוא מי שהייתי, אני לא נשתנית **אנכי אנכי הוא מנחמכם** גם עתה כמו מקדם, רק את נשתנית ממה שהיית, לך אני אומר: **מִי אֵת נִתְיָרָאֵי מֵאֲנוּשׁ יָמוּת / וּמִכֶּן אֲדָם תִּצִּיר יָנֵתוּ, מִי אֵת?** כי איני מכירך כלל, אינך עוד

השלישית בקש הקב"ה לנחם את כנסת ישראל, על ידי **לימוד התורה הק',** ועדיין לא נתרצית.

וְיִרְאָה לַמַּעֲיִין כי בזו **ההפטרה הרביעית** מבקש הקב"ה לנחם את ישראל בכך **שהוא המנחם, ולא על ידי שליח,** כאומרו בתחילת ההפטרה **אָנְכִי אָנְכִי הוּא מְנַחֵמְכֶם.** ואמר פעמיים **אָנְכִי אָנְכִי** כדרך שנאמר למשה רבנו בסנה **אֵהִי' אֲשֶׁר אֵהִי',** וכדפירשו חז"ל במסכת ברכות [ט:]: **והביאו רש"י בפירושו על החומש:** א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות, כן כאן כאומר להם הקב"ה, **אָנְכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר שִׁמְעַת דְּבָרִי מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּאוֹמְרִי אָנְכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּרֵית עֶבְדִּים.** וכדרך שאמר להם לישראל אני ה' אני ולא מלאך. כן מבקש לנחמם באומרו: **אָנְכִי אָנְכִי הוּא מְנַחֵמְכֶם.**

ולכאורה היה ראוי לה להתרצות, אלא שאינה מתרצית על הבטחות **לעתידי** אלא במה שיאמר לה הקב"ה בהפטרה הששית [ישעיהו ס, א'] **וְכָבוֹד יְהוָה עָלֶיךָ תִּרְחַח** שכבר **תִּרְחַח עָלֶיךָ** אור

לעומקו של מקרא שופטים

לְאַבְתָּיִךְ וְנָתַן לְךָ אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
דָּבַר לָתֵת לְאַבְתָּיִךְ: ופִּירַשׁ רש"י
פִּירַשׁ"י וּאִם יִרְחִיב. כאשר נשבע לתת
לך ארץ קִינִי וקִנְזִי וקִדְמוֹנִי, כהבטחת
הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים:
{פרק ט"ו פס' יח'} בְּיוֹם הַהוּא כָּרַת
יְהוָה אֶת-אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְנֶרְעָךְ
נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת וגו' {יט'} אֶת-
הַקִּינִי וְאֶת-הַקִּנְזִי וְאֶת הַקִּדְמוֹנִי.

וַיִּסְפָּק לְךָ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ
הָאֵלֶּה: פִּירַשׁ"י {ט} וַיִּסְפָּק לְךָ עוֹד
שְׁלֹשׁ. הרי תשע, ג' שבעבר הירדן, וג'
שבארץ כנען, וג' לעתיד לבא.

וכאן באה הפטרת הנחמה להשלים את
הבטחת הקב"ה הנאמרת בפרשה
לעתיד לבא:

ותחילה מבטיחם הקב"ה על היציאה
מהגלות: {יד} מִהֵרָ צֵעָה לְהַפְתָּח וְלֹא
יָמוּת לְשַׁחַת וְלֹא יִחָסֵר לְחֻמוֹ, וכן פִּירַשׁ
מצודת דוד: הַנוֹעַ וּשְׁלֹטוֹל הַגּוֹלָה יִמָּהֵר
לְהַפְתָּח וּלְלַךְ לוֹ, וּלְנִצָּחַ יִהְיֶה הַדָּבָר לְכֹן
אמר וְלֹא יָמוּת לְשַׁחַת וְלֹא יִחָסֵר לְחֻמוֹ:
{טו} וְאֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגֵעַ הֵימָּן
וַיִּהְיֶמוּ גִלְדֵי יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ: וגם אִם
יִהְיֶמוּ הַגִּלְדִּים, גְּלִי הַיִּצִּיָּאָה מִן הַגְּלוּת,
הִרִי בְּרִצּוֹתַי אֲרַגִּיעַ אֶת הַיָּם, אֶת יָם

העם אשר היית בימי קדם, העם אשר
פדיתם ממצרים, כי הם לא פחדו מזרוע
בשר רק בטחו בישועתי, ואת ותייראי
מאנוש ימות. עכ"ל.

וביתר פירוט, אומר הקב"ה אֲנֹכִי אֲנֹכִי
הוא מנחמכם. וכפי שאמר בעשרת
הדברות אֲנֹכִי ה' אלקיך אשר הוצאתיך
מארץ מצרים, כנ"ל, שאין מי שניצח
את המצרים, עד אשר ראו נפלאותיו.
שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם.
מידת בשר ודם ספק נוצח ספק אין
נוצח. ואם נוצח הרי ניצחנו ספק
לְנִצָּחַ, ספק אינו לְנִצָּחַ. אבל הקב"ה,
ודאי נוצח וודאי לְנִצָּחַ. ובכך הקב"ה
בא לנחם את כנסת ישראל. הריני נוצח
לְנִצָּחַ. לכן אמר פעמיים אֲנֹכִי אֲנֹכִי
מנחמכם. אֲנֹכִי מוציאך מן הגלות ואֲנֹכִי
נוצח לְנִצָּחַ.

ובזה הפטרה מתקשרת לפרשה, אם
כי היא מן הפטרות שלא בהכרח
משוייכות לפרשה. מכל מקום נמצא
כאן שייכות של נִצָּחוֹן לְנִצָּחַ כאומרו
בפרשה [כ"ד] בִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִלָּלְךָ
עַמְּכֶם לְהַלְתֶּם לָכֶם עַם-אֲיִבֵיכֶם
לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם.

וכן הוא אומר [י"ט, ח'] וְאִם-יִרְחִיב
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-גְּבֻלְךָ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע

לעומקו של מקרא שופטים

ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי אני
הוא המדבר הנני: ובאומרו ביום ההוא
כוונתו לאחרית הימים וככתוב בזכריה
יד, ט' והנה יהיה למלך על כל הארץ
ביום ההוא והנה יהיה אהד ושמו אהד.
ויהיה ביום ההוא כנגד ספירת הנצח,
כנ"ל. וירמוז בזה שהוא נוצחן לגויים
ומוציאן לישראל מן הגלות לנצח.
בב"א.

~~~~~

הגלות, עד עת אקבצך. לכן אמר:
{טז} ואשים דברי בפיך ובצל ידי
פסיתיך לנטע שמם וליסד ארץ ולאמר
לציון עמי אמה: עתידים אתם להיות
ככוכבי השמים וכעפר הארץ, בציון,
בית ארץ אחוזתכם. כארץ וכשמים
שהם עומדים לעולם.

ומעתה הוא מודיעם שהוא מנצחם
לנצח והוא ינהלם.

וזה אומרו: {י} חשף יהוה את זרוע
קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי
ארץ את ישועת אלהינו.

ועוד מובא במלבי"ם: ולא כארץ
מצרים משם יצאתם בחיפזון, והיה
פרעה רודף אחריכם, אבל עתה
בגאולה העתידה אומר הקב"ה, אני גם
לפניכם וגם מאחריכם, כמאסף לכל
המחנות, ובזה סיים את הנחמה
הרביעית: כי לא בחפזון תצאו
ובמנוסה לא תלכו, כי הלך לפניכם
יהוה ומאסףכם אלהי ישפאל. עכ"ד.

וגם על דרך הסוד, הפטרה רביעית
זו היא כנגד ספירת הנצח, שכן מקומה
בהשתלשלות הספירות: חסד גבורה
תפארת נצח. ככתוב: [פסוק, ו'] לכן